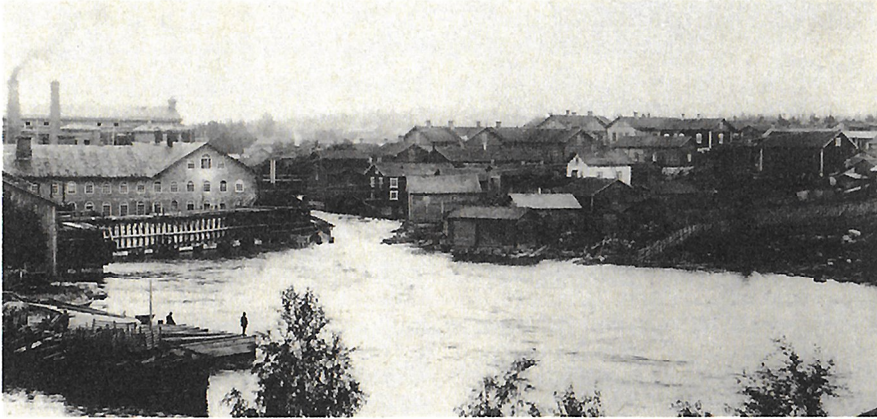

Outi Kokkonen

Myllysaaren museo — teollisuus- ja yhdyskuntamuseo Valkeakoskella

Valkeakosken ja sen teollisuuden historia on kohdattavissa Myllysaarella. Artikkelin kirjoittaja on FM Outi Kokkonen, joka on toiminut siellä museon hoitajana helmikuusta 1988 lähtien.

Myllysaari vuonna 1892. Kuvan keskiosassa on vielä toiminnassa olevia myllyjä. Uusi tiilistä rakennettu tehdas juuri valmistumassa. Kuva: YPOY:n arkisto.

Myllykylästä teollisuuskeskukseksi

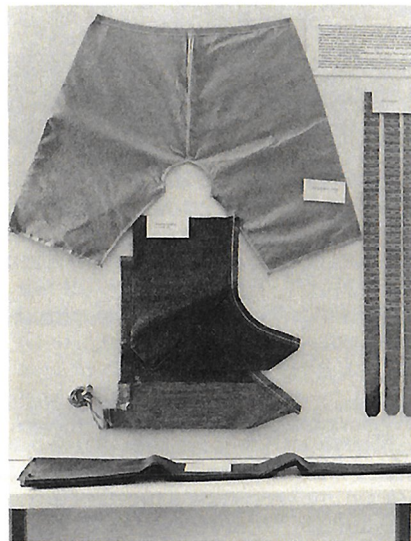
Historialliset lähteet mainitsevat Valkeakosken ensimmäisen kerran vuonna 1420. Käräjäpöytäkirjassa syytetään erästä talonpoikaa toisen talonpojan myllyn polttamisesta. Valkeakoski oli Sääksmäen pitäjän myllykylä, johon talonpojat toivat viljaa jauhettavaksi kauempaakin. Vuonna 1849 laaditun kartan mukaan Valkeakoskessa ja Vähäkoskessa oli 14 viljamyllyä, koskenuomien väliin jäi noin hehtaarin laajuinen Myllysaari.

1870-luvun alussa alkoivat liikemiehet kiinnostua Valkeakoskesta ja sen koskivoimavaroista. Liikenneyhteyksiä parantava kanava oli avattu vuonna 1869. Tampereen radan valmistuttua oli Toijalaan, jonka kautta kulki rautatie, talvitietä matkaa vain 16 km. Myllytontteja alettiin ensiksi vuokrata ja myöhemmin ostaa teollisuuden käyttöön. Paperitehdas ja puuhiomo lähtivät käyntiin vuonna 1873. Selluloosatehdas rakennettiin vuosikymmenen lopussa ja vuodesta 1886 se alkoi toimia sulfaattimenetelmällä, ensimmäisenä Suomessa. Valkeakosken tehtaat liitettiin Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiöön vuonna 1934. Saman vuosikymmenen alussa oli Myllysaarella aloittanut toimintansa Paperituotteen paperinjalostustehtas, joka nopeasti kasvoi merkittäväksi tuotantolaitokseksi.

Sotavuodet johtivat Valkeakoskella teollisuuden voimakkaaseen laajentumiseen ja monipuolistumiseen. Yhty-

neet perusti kaksi uutta tehdasta, Valken ja Jylhävaaran. Maamme ensimmäinen tekokuitutehdas, Kuitu Oy Jääskessä, oli jäänyt rajan taakse. Säteri Oy perustettiin korvaamaan tätä tuotantoa.

Valkeakoski, entinen myllykylä, erosi emäpitäjästä Sääksmäestä kauppalaksi vuonna 1923 ja sai kaupunkioikeudet oltuaan kauppalana nelisenkymmentä vuotta. Tehdas-yhdyskunta on kasvanut noin 3000 asukkaan kylästä 23 000 asukkaan moderniksi teollisuuskaupungiksi.

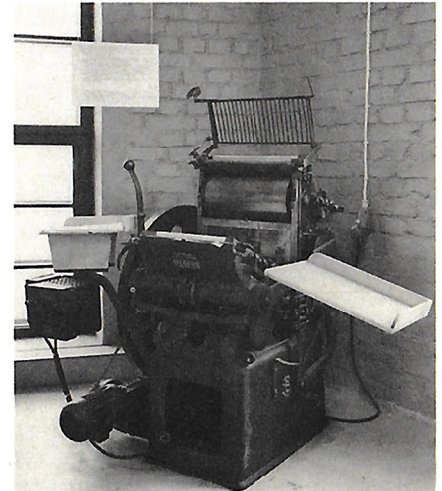
Sota- ja pula-ajan tuotantoa Valkeakoskella. Kuvassa mm. paperiset lämpöpöhsut. Kuva: Myllysaaren Museo/Rauno Mäntylä.

Myllysaaren museo- ja näyttelytilojen kannatusyhdistys

Myllysaaren teollisuus- ja yhdyskuntamuseota pitää yllä vuonna 1979 perustettu kannatusyhdistys, jonka jäseninä ovat Yhtyneet Paperitehtaat OY, Valkeakosken kaupunki, Kemira OY Säteri ja Valkeakoski-Seura. Toiminnan rahoituksesta vastaa valtaosaltaan Yhtyneet Paperitehtaat. Yhdistyksen tarkoituksena on tukea aatteellisesti ja taloudellisesti museon teollisuus- ja yhdyskuntamuseotoimintaa. Museon vihkiäistilaisuus pidettiin kesäkuussa 1981.

Museorakennus

Museorakennus rakennettiin kahdessa vaiheessa paperitehtaalla keväällä 1901 riehuneen tulipalon jälkeen. Kokonaisuudessaan rakennus on valmistunut ennen vuotta 1910. Rakennus tehtiin alunperin korjauspajaksi. Paperituotteen jalostustehtaan käyttöön se tuli 1930-luvun puolivälin paikkeilla ja Jylhävaaran pultitehtaana se oli vuosina 1941–65. Rakennus on tyypillinen vuosisadan vaihteen punatiilinen teollisuusrakennus.

Tiikkelipainokone 1940-luvun alkuvuosilta. Tällä painokoneella painettiin erityisesti kaupapussien tekstejä. Kuva: Myllysaaren Museo/Rauno Mäntylä.

Museon perusnäyttely

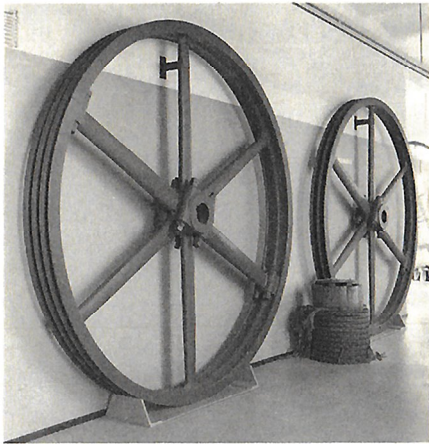
Museon perusnäyttelyn ajatuksena on kattaa Valkeakosken-Sääksmäen alueen kehitysvaiheet niin laajalti kuin mahdollista. Perusnäyttely jakautuu historiallisten ajanjaksojen mukaan eri osastoihin. Painopiste on kuitenkin Valkeakosken teollisuuden historian, joka on pitkälti sama kuin koko Valkeakosken historia, esitteilyssä.

Hämeen esihistoria päättyy Birger Jaarlin tekemään ristiretkeen vuonna 1249. Paavi Benedictus XII:n pannabulla Sääksmäen talonpojille vuodelta 1340 on kopiona esillä museon

näyttelyssä. Valkeakosken myllykylä-vaihetta kuvaa esillä oleva jalkamyllyn pienoismalli.

Paperiteollisuuden läpimurtokausi on esitelty lähinnä valokuva-aineiston avulla, esillä on mm. Tervasaaren paperikone I:n osia. Rudolf Walden oli Suomen teollisuuden merkittävimpiä kehittäjiä.

”Kenraalin aika” onkin museossa saanut oman osastonsa. Vuorineuvos Juuso Walden toimi Yhtyneitten toimitusjohtajana vuosina 1940—1969. Juuso Waldenin vaikutus paikkakunnan kehitykseen ja elämänmenoon oli varsin merkittävä. Osaston esineistö koostuu pääasiassa Juuso Waldenin saamista eri yhdistysten ja seurojen myöntämistä huomionosoituksista, kuten viireistä ja mitaleista. Esillä on myös Juuso Waldenin Lotilan ammattikoulun oppilailta saama 50-vuotislahja, pienoismalli Kaipolan PK II:sta, joka valmistui vähän ennen Juuso Waldenin 50-vuotispäivää.

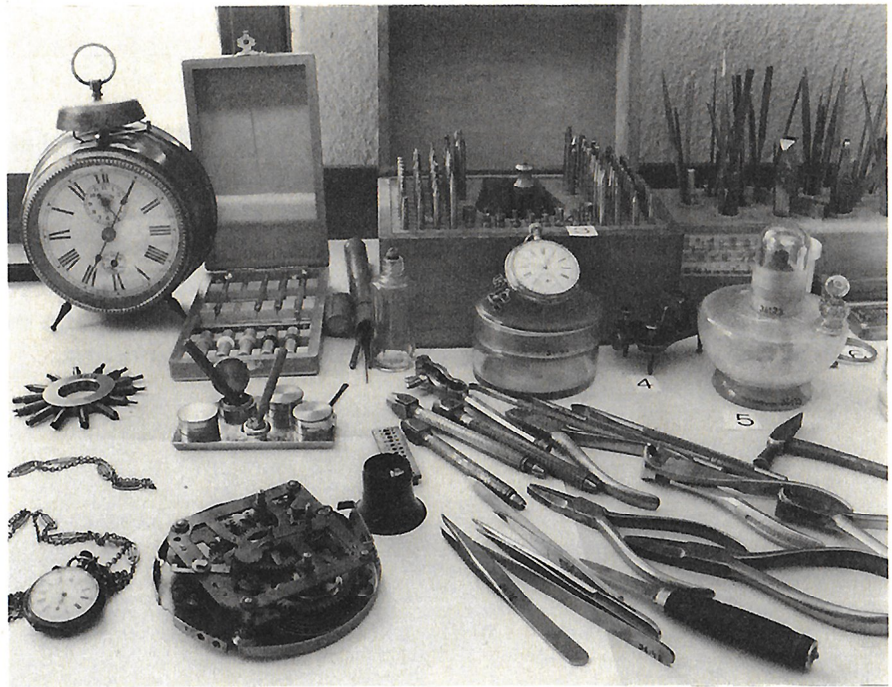

Paperikoneen köysipyöriä. Kuva: Myllysaaren museo/Rauno Mäntylä.

Paperituotteen jalostustehtaan tuotanto on museossa varsin kattavasti esillä. Sota-aikana Paperituotteen tuotanto kolminkertaistui. Paperista pyrittiin tekemään kaikkea mahdollista. Museossa on esillä paperiset lämpöhousut, autonistuimen suojakankaita ja muita pula-ajan tuotteita. Jalostustuotteita on kattava kronologinen sarja aina 1980-luvun pakkaus-teollisuuden tuotteisiin.

Luuliimaa Valkeakoskella on valmistettu vuodesta 1943. Muistona sodanjälkeisestä liimatuotannosta ovat museossa esillä olevat mammutin syöksyhammas ja poskihhammas, jotka ovat Valkeakoskelle joutuneet Neuvostoliitosta tulleiden luukuormien mukana.

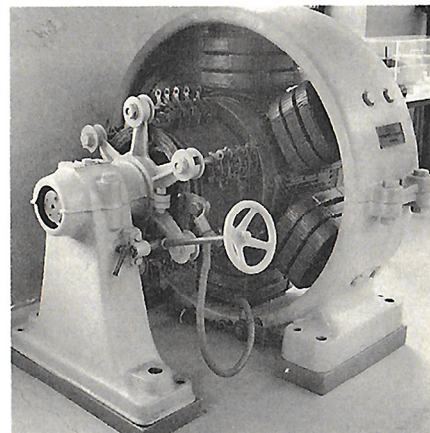
Sillan eli viskoosikatkokuidun valmistus alkoi Valkeakoskella vuonna 1943. Pula-ajan kova kotimainen kysyntä vei aluksi kaiken tuotannon. Sillalakana, sotasairaalan sillapaita sekä Helsingin käsityöopettajaopiston 1940-luvun harjoitustyöt ovat varhaisimpia näytteitä Säterin alkuaan tuotannon käyttötarkoituksista.

Kellosepän työvälineistöä. Kuva: Myllysaaren Museo/Rauno Mäntylä.

Säterillä vuonna 1974 ajettu viimeinen kelmurulla on myös saanut säilytyspaikan museossa.

Valkeakosken kauppalan alkuvaiheita kuvaa pienoismalli, joka esittää yhdyskuntaa vuonna 1923. Pienoismalli on usean vuoden tutkimustyön tulos ja käsittää Valkeakosken silloiset 1400 rakennusta, joista vain harva on enää jäljellä.

PK I:n sähkömoottori, jonka maksimiteho syntyi 500:llä kierroksella minuutissa! Suurin nopeus paperinvalmistuksessa oli n. 130 metriä minuutissa.

Kuva: Myllysaaren Museo/Rauno Mäntylä.

Museon toiminta ja tulevaisuus

Museo pyrkii järjestämään vuosittain 6—8 vaihtuvaa näyttelyä, joista osa on museon omaa tuotantoa, osa paikallisten yhdistysten teema- ja vuosipäivänäyttelyitä ja osa muiden museoiden kiertonäyttelyitä. Kesän 1988 näyttely ”Vieraita Valkeakoskella” tehtiin museon henkilökunnan toimesta ja näyttely käsitteli Juuso

Waldenin aikana Valkeakoskelle tehtyjä merkkivierailuja. Museon perusnäyttelyn uusiminen on parhaillaan käynnissä.

Tallennustoiminnassa museo pyrkii harjoittamaan suunniteltua esineiden keruuta. Teollisuusmuseona se keskittyy ennen kaikkea valkeakoskelaisen teollisuuden tuotteisiin ja tuotantovälineisiin. Esineiden keruussa linjakoko Myllysaaren museon ja kaupungin museotoiminnan välillä on selkeä kaupungin museotoiminnan keskitetyssä sisustusesineistön tallennukseen ja asumiskulttuuriin.

Tällä hetkellä Myllysaareissa keskitytään ennen muuta paperinjalostukseen liittyvän materiaalin keruuseen. Paperin jalostaminen Valkeakoskella on aloitettu jo ainakin vuonna 1875, jolloin Tampereen Sanomissa julkaistu ilmoitus kertoo, että Valkeakosken tehtailta myydään myös valmiita paperipusseja. Paperin jalostus jatkuu edelleen laaja-alaisena. Tätä taustaa vasten on herännyt ajatus erikoismuseon perustamisesta. Paperinjalostus ansaitsee maamme teollisuuden merkittävänä tuotantohaarana oman museonsa, joka sopinee parhaiten juuri Valkeakoskelle. Pyrkimyksenä ei ole luoda pelkkää näyttelytilaa, vaan tutkimusta ja jatkuvaa dokumentointia harjoitettava toimiva museo. Paperijaloste lienee varsin otollinen tallennuksen kohde, esteettisiä arvojakin omaava.

Edellä esitettyä tarkoitusta varten on museon toimesta alkamassa haastattelutoiminta teollisuusperinteen tallentamiseksi juuri paperinjalostuksen osalta. Aineisto tultaneen käyttämään tutkimustarkoituksiin. Haastattelutyön ohessa tullaan harjoittamaan aiheeseen liittyvää muuta dokumentointitoimintaa.